

ŚRODOWISKO LOKALNE W STRATEGII ROZWOJU ZRÓWNOWAŻONEGO*

Zofia Kołoszko-Chomentowska

Katedra Agrobiznesu, Wydział Zarządzania, Politechnika Białostocka
ul. Ojca St. Tarasiuka 2, 16-001 Kleosin

S t r e s z c z e n i e. Strategia rozwoju zrównoważonego kładzie szczególny akcent na potencjał środowisk lokalnych. Obszary wiejskie przyjmują nowe funkcje względem otoczenia. Są to funkcje ochrony ekologicznej, turystyczne, rekreacyjne. Zachowanie tożsamości tych obszarów jest zadaniem priorytetowym. Troska o walory przyrodniczo-krajobrazowe oraz dziedzictwo kulturowe jest zadaniem niezmiernie istotnym, a jego realizacja winna być kierowana i nadzorowana przez samorządy lokalne. Elementy strategii rozwoju zrównoważonego przedstawiono na przykładzie gm. Supraśl.

S ł o w a k l u c z o w e: rozwój zrównoważony, środowisko, obszary wiejskie

WSTĘP

Przez rozwój zrównoważony (sustainable development) - utożsamiany z ekorozwojem - rozumiany jest taki przebieg rozwoju gospodarczego, który nie narusza w sposób istotny i nieodwracalny środowiska życia człowieka, godząc prawa przyrody z prawami ekonomii [4]. Już w latach 80-tych XX wieku rozwój zrównoważony stał się najważniejszą koncepcją regionalnej i lokalnej polityki ekologicznej w krajach wysoko rozwiniętych. Światowa Komisja ds. Środowiska i Rozwoju (WCED) określiła "sustainable development" jako nową jakościowo politykę nakierowaną jednocześnie na dwa cele: wzrost gospodarczy i równowagę ekosystemów. Uznaje się bowiem, że istnieje ścisła współzależność między procesem rozwoju społeczno-gospodarczego a przekształceniami środowiska, wyrażająca się w sposobie zagospodarowania przestrzeni.

*Wykonano w ramach badań własnych W/IZM/19/01.

Wdrażanie programu zrównoważonego rozwoju szczególnie istotne jest na obszarach wiejskich. W wyniku industrialnego rozwoju rolnictwa w krajach wysoko rozwiniętych doprowadzono do zatracenia naturalnego charakteru obszarów wiejskich. Rozwój cywilizacji, zmieniające się wymagania konsumentów i rosnące możliwości technologiczne doprowadziły do uprzemysłowienia metod produkcji w rolnictwie. Naturalne środowisko obszarów wiejskich zostało obciążone wszystkimi ujemnymi skutkami wynikającymi z tej drogi rozwoju. Istnieje zatem potrzeba integrowania działań zmierzających do poszukiwania rozwiązań mających na celu zachowanie walorów środowiska naturalnego, a jednocześnie pozwalających na realizację celów ekonomicznych. Z punktu widzenia rozwoju ekonomicznego wykorzystanie zasobów środowiska musi być kierowane, aby stabilizować szeroko rozumiany rozwój, którego wyrazem jest jakość życia człowieka. Planowanie skutecznego wdrażania ekorozwoju (rozwoju zrównoważonego) winno być zatem poprzedzone przetransportowaniem wymogów środowiskowych na układ administracyjny.

Formułowanie strategii wskazuje na uwarunkowania lokalne i regionalne, w tym przede wszystkim na powiązania instytucjonalne, typ struktury społecznej, a także tradycje kulturową [2].

Badania wskazują, że jednym z najistotniejszych czynników określających możliwości wdrażania rozwoju zrównoważonego, jest system ekonomiczny jaki obowiązuje na danym obszarze oraz poziom organizacyjno-administracyjny, na jakim podejmowane są decyzje wynikające z wprowadzania ekorozwoju [6].

W pracy przedstawiono wykorzystanie walorów środowiska lokalnego w strategii rozwoju gminy Supraśl.

ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE

Gmina jako jednostka samorządu terytorialnego ponosi odpowiedzialność za bezpieczeństwo ekologiczne i kształtowanie jakości życia jej mieszkańców. Realizacja tych obowiązków przekłada się na zapewnienie kompleksowych rozwiązań zagospodarowania przestrzennego, ze szczególnym uwzględnieniem gospodarki wodnej, gospodarki odpadami, ochrony powietrza i powierzchni ziemi, kształtowania terenów zieleni. Ustawa o ochronie i kształtowaniu środowiska nakłada na organy samorządu terytorialnego obowiązek zapewnienia ochrony środowiska poprzez szereg szczegółowych działań.

Obok przedsięwzięć służących ochronie środowiska pojawia się problem zmniejszenia jednostkowego zużycia zasobów środowiska w procesie produkcji i konsumpcji [7]. Dużą rolę w tym względzie mogą odegrać samorządy terytorialne [8].

Realizacja ekorozwoju na szczeblu lokalnym i regionalnym jest możliwa poprzez system zarządzania, który integruje sferę ekologiczną, społeczną i ekonomiczną. Dbłość o środowisko przyrodnicze w ostatecznym rachunku przynosi wymierne korzyści gminie, ponieważ niewłaściwe gospodarowanie elementami środowiska stanowi barierę rozwoju gospodarczego i zagraża zdrowiu ludzi.

W rozwoju gmin wiejskich ważne jest wykorzystanie szans płynących z możliwości rozwoju rolnictwa ekologicznego. Struktura agrarna i przestarzałe technologie naszego rolnictwa uniemożliwiają sprostanie konkurencji na rynku żywności produkowanej metodami przemysłowymi. Natomiast produkcja zdrowej, bezpiecznej żywności, być może będzie niepowtarzalną szansą przekształcenia podstawowych wad rodzimego rolnictwa w jego zalety, właśnie jako rolnictwo ekologiczne. Nie ma ono nic wspólnego z prymitywnym sposobem gospodarowania wręcz przeciwnie, wymaga najnowszej wiedzy i doświadczenia w obcowaniu z przyrodą. Wysoka jakość żywności, ograniczenie skażenia środowiska oraz ograniczenie zużycia energii a także korzystny wpływ na zdrowie konsumentów, to niewątpliwie atuty rolnictwa ekologicznego.

Środowisko przyrodnicze określonej gminy może być postrzegane jako potencjalne miejsce turystyki i rekreacji. Podstawowe czynniki przyrodnicze decydujące o atrakcyjności terenu to: klimat, rzeźba terenu, woda, świat roślin i zwierząt. Obecnie coraz częściej zauważa się rekreacyjne i nadzwyczaj dekoracyjne znaczenie zbiorowisk trawiastych w otaczającym nas krajobrazie [3, 9].

Agroturystyka w sposób szczególny chroni środowisko, przyczynia się do zrównoważonego rozwoju turystyki wiejskiej, ogranicza szkodliwe oddziaływanie turystyki na środowisko, przyczynia się do ochrony wartości terenów wiejskich [10]. Lepsze warunki rozwoju agroturystyki mają regiony uznana tradycyjnie za atrakcyjne turystycznie. Ze względu na swoje walory przyrodnicze, klimatyczne, widokowe, a często też lecznicze, skupiają całe rzesze turystów. Ale nie tylko, istnieje wiele uroczych miejsc, które mogą być zagospodarowane. Turystycznemu wykorzystaniu gospodarstw rolniczych sprzyja wiele czynników. Najczęściej wymienia się: niski stopień uprzemysłowienia, rozdrobnienie gospodarstw, naturalny krajobraz, rzeki, jeziora, stosunkowo duża lesistość terenu.

Zarówno rolnictwo ekologiczne jak i agroturystyka podporządkowane są zasadom ekorozwoju oraz celom rozwoju społeczno-ekonomicznego.

DZIEDZICTWO KULTUROWE W ROZWOJU LOKALNYM

Tożsamość kulturowa społeczności wyrasta ze świadomego orientowania się ludzi na wartości grupy, które decydują o swoistości, o odrębności i wyrażają się w emocjonalnym stosunku do tych wartości [5]. Znaniecki [11] tożsamość traktuje jako rzeczywistość istniejącą w świadomości ludzi, którzy w niej uczestniczą i tworzą ją (poznają siebie i swoje możliwości w środowisku, w którym wznoszą się). W kształtowaniu rozwoju lokalnego ważny jest związek mieszkańców ze środowiskiem, rozumianym jako środowisko przyrodnicze i dziedzictwo kulturowe. Wiąże się to z poszukiwaniem życia wiejskiego takiej jakości, by było ono zarazem nowoczesne i zgodne z tradycją.

Renesans lokalności jest w dużym stopniu odpowiedzią na zagrożenia wywołane realizacją modelu miejskiego. Wiadomo, że różnorodność jest bogactwem kultury i musi być chroniona. Nie ma też żadnej sprzeczności między tym, co przejawia się jako szacunek dla własnej kultury lokalnej, regionalnej, miłości "małej ojczyzny", a chęcią zrozumienia innej kultury i działania w szerszej skali. Odpowiedzią na poszukiwanie tożsamości kulturowej jest samoinicjatywność i samoopowiedzialność mieszkańców wsi. Odrodzenie i umocnienie samorządności, a także rozwój lokalnej przedsiębiorczości w warunkach gospodarki rynkowej powoduje uświadomienie sobie własnych interesów. Pozwala na wykorzystanie dotychczasowych doświadczeń, które stają się inspiracją dla wszelkich inicjatyw wiejskich społeczności, inspirują do realizacji autentycznych potrzeb mieszkańców. Środowisko lokalne oznacza również cały system instytucji służących organizacji życia zbiorowego.

Tożsamość regionalna staje się produktem w warunkach rynkowych. Jest ważnym niematerialnym spoiwem regionu, generuje potrzebę kultywowania własnej tożsamości regionalnej, wyzwala potrzebę podtrzymywania więzi integrujących społeczność lokalną. W tym celu wykorzystuje się folklor i dokonuje archaizacji przejawów kultury regionu, eksponując jego specyficzne cechy. Rodzi się zapotrzebowanie na regionalne wzorce, uroczystości, festiwale, przeglądy, święta. Nowoczesne metody marketingu, również w kulturze mogą skutecznie wylansować walory każdego regionu. Konieczna jest m. in. stała troska o utrzymanie wysokiej atrakcyjności regionu, zwłaszcza w warunkach rozwiniętej konkurencji. Warunkiem wstępnym powodzenia marketingu tożsamości regionalnej jest umiejętność wyszukania i skomercjalizowania elementów tradycji, dziedzictwa kulturowego zwłaszcza, że nie wszystkie regiony posiadają zabytki, które z uwagi na ich unikalność, same w sobie stanowią atrakcję [1].

ŚRODOWISKO LOKALNE - ROZWÓJ ZRÓWNOWAŻONY

(przypadek gm. Supraśl)

Gmina Supraśl leży w woj. podlaskim, w obszarze strukturalnym "Zielone Płuca Polski", graniczy bezpośrednio z miastem Białystok. Powierzchnia gminy wynosi 188 km², zamieszkiwana jest przez 11 200 mieszkańców. Około 70% jej powierzchni zajmują lasy Puszczy Knyszyńskiej. Najcenniejsze fragmenty przyrody oraz wiele rzadkich i chronionych okazów flory i fauny zachowują się dzięki rezerwatom Parku Krajobrazowego Puszczy: Budzisk, Jałówka, Międzyrzecze, Krzemienne Góry, Krasne, Las Cieliczański, Woronicze. Osobliwością przyrodniczą jest Arboretum w Kopnej Górze. Wspaniałe i rozległe lasy sosnowo-świerkowe o specyficznym mikroklimacie, malownicze trasy widokowe oraz sieć oznaczonych szlaków pieszych przyciągają wielu turystów. Są tu doskonałe warunki dla grzybiarzy, wędkarzy, obserwatorów przyrody. Amatorzy turystyki aktywnej przeżywają niezapomniane chwile na sływie kajakowym. W okolicach Supraśla i Ogrodniczek są znakomite warunki do narciarstwa biegowego i saneczkarstwa.

Warunki bioklimatyczne oraz malownicze położenie Supraśla były wykorzystywane w celach leczniczych już w dwudziestoleciu międzywojennym. Przed 1939 r. działało tu sanatorium, gdzie leczono schorzenia dróg oddechowych. W ostatnich latach odkryto w okolicy Supraśla złoża wysokiej jakości borowin leczniczych, które w połączeniu z wyjątkowym mikroklimatem określanym jako nizinny leśny, stwarzają szansę rozwoju w kierunku uzdrowiskowym. Mikroklimat, niepodważalne walory zdrowotne, walory przyrodnicze oraz przedwojenne tradycje letniskowe i uzdrowiskowe zainspirowały samorząd do rozwijania Supraśla jako ośrodka turystyki leczniczej, z otaczającymi wsiami uzdrowiskowymi. Starania zostały zakończone sukcesem i w 2001 r. miasteczku przywrócono status uzdrowiska.

Mieszkańcy Supraśla są bardzo aktywni w działaniach na rzecz rozwoju kultury, sportu i promocji swojego regionu. Tradycje i miejscowe obyczaje pielęgnuje Klub Seniora "Pogodna Jesień" i zespół "Żurawinki". Od 30 lat działa Towarzystwo Przyjaciół Supraśla, zachowując tradycje i kompletując karty z dziejów miasteczka.

Z uwagi na położenie w obszarze ZPP, samorząd gminy postawił na rozwój inwestycji przyjaznych środowisku, usług handlowych i turystyczno-uzdrowiskowych. Wymagało to wielu kosztownych inwestycji chroniących środowisko naturalne, aczkolwiek barierą w realizacji wszystkich przewidzianych w strategii przedsięwzięć inwestycyjnych są szczupłe środki finansowe.

Samorząd lokalny docenia korzyści wynikające z kontaktów partnerskich z sąsiadami, gmina jest zrzeszona w Związku Gmin Progres XXI, Agencji Rozwoju Białostockiej Aglomeracji Miejskiej, Związku Gmin Dorzecza Rzeki Supraśl, a także Polskiej Sieci Energie Cites, dzięki czemu ma szeroki dostęp do programów preferujących poszanowanie energii. Ponadto, staraniem Rady Miejskiej i Towarzystwa Przyjaciół Supraśla nawiązano współpracę z gminą Balsthal w Szwajcarii i gminą niemiecką Grossenkneten, przyczynia się to do wymiany doświadczeń w zakresie samorządności i zrównoważonego rozwoju gminy.

PODSUMOWANIE

Rozwój zrównoważony, rozumiany jako równowaga pomiędzy rozwojem gospodarczym a interesami środowiska naturalnego jest zadaniem priorytetowym w strategii rozwoju obszarów wiejskich. Realizowanie celów lokalnej polityki ekorozwoju możliwe będzie w momencie wyeliminowania barier związanych z ograniczeniami w zakresie rozwoju zrównoważonego. Do podstawowych barier można zaliczyć: ograniczone środki finansowe i wynikające z nich trudności prowadzenia działalności gospodarczej w dziedzinach związanych z rozwojem zrównoważonym, ograniczone możliwości sprawowania przez samorządy lokalne nadzoru nad przestrzeganiem przepisów z zakresu ekorozwoju oraz ograniczenia związane ze świadomością ekologiczną mieszkańców.

Strategia rozwoju zrównoważonego kładzie szczególny akcent na potencjał środowisk lokalnych. Środowisko lokalne jest najbardziej uniwersalnym i trwałym elementem naszego otoczenia. Obszary wiejskie przyjmują nowe funkcje względem otoczenia. Są to przede wszystkim funkcje ochrony ekologicznej, turystyczne, rekreacyjne. Zachowanie tożsamości tych obszarów nie może odbywać się bez udziału ich mieszkańców.

PIŚMIENNICTWO

1. **Ciechocińska M.:** W poszukiwaniu nowych wyznaczników tożsamości regionalnej. W: Pogranicze, "Studia społeczne" VIII, Numer Specjalny, UwB Białystok, 55-68, 1999.
2. **Gorlach K.:** Chłopi, rolnicy, przedsiębiorcy. Kłopotliwa klasa w Polsce postkomunistycznej. UJ, Kraków, 1995.
3. **Kostuch R.:** Przyczyny występowania różnorodności florystycznej ekosystemów trawiastych. Ann. UMCS, sect. E, suppl. L, 23-32, 1995.
4. **Kozłowski S.:** Zrównoważony rozwój - wyzwanie przyszłości. Człowiek i Przyroda, 15, 14-17, 1996.
5. **Nikitorowicz J.:** Pogranicze, Tożsamość, Edukacja Międzykulturowa. Wyd. "Transhumana" Białystok, 1995.

6. **Pajda R.:** Warunki wdrażania proekologicznego zarządzania w układach lokalnych. W: Socjologia i ekonomika ochrony środowiska na wsi i w rolnictwie. Red. E. Kośmicki, Z. Czaja, Akademia Rolnicza, Poznań, 126-136, 1999.
7. **Poskrobko B.:** Konstytucyjna zasada zrównoważonego rozwoju w zarządzaniu jednostkami terytorialnymi. W: Od administrowania do zarządzania w gminie i powiecie. Red. A. Kozuch, Wyd. AP Siedlce, 125-135, 2001.
8. **Stodulski W.:** 32 tony przyrody na głowę rocznie. InE Warszawa, 2000.
9. **Trąba C.:** Floristic and landscape values of meadows in Łabuńka Riverbasin in Zamość region. Proc. XVI Gen. Meet. of the Europ. Grassld. Fed., Warszawa-Łomża, 359-364, 1997.
10. **Woźniak M.:** Agroturystyka a zrównoważony rozwój obszarów wiejskich. Roczn. Nauk. Stow. Ekonom. Roln. i Agrobiznesu, II, 2: 21-24, 2000.
11. **Znaniecki F.:** Nauki o kulturze. PWN, Warszawa, 1971.

LOCAL ENVIRONMENT IN STRATEGY OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Zofia Kołozsko-Chomentowska

Agrobusiness Department, Management Faculty, Technical University of Białystok
Ojca St. Tarasiuka 2 str., 16-001 Kleosin

S u m m a r y. The sustainable development perceived as a balance between the economic growth and the natural environment gains is a primary task to be accomplished in the strategy of rural area development. It is not possible to make any progress in work through the local ecodevelopment policy goals, until the barriers to the sustainable development are held impenetrable. The fundamental obstacles are as follows: i) the limited financial means and resulting difficulties in carrying on of economic activity in the ecodevelopment-related spheres, ii) the limited feasibility of exercising the local self-governments' control over the observance of the ecodevelopment provisions, and iii) the limitations arising from the insufficient ecological knowledge of inhabitants.

The strategy of the social progress and economic growth development in the rural areas puts the stress on the potential of local milieus. The rural areas develop new capacities to the environs, of which those of environmental protection, tourism and recreation are most frequent. The identity preservation within these areas can not succeed without the participation of their inhabitants. The concern with the nature and landscape values is a primary task and its accomplishment should be administered and controlled by the local self-governments.

K e y w o r d s: strategy, environment, sustainable development

